

DISSERTATIO
PHILOLOGICO - HERMENEVTICA
DE
LOCIS SACRAE SCRIPTVRAE
PARALLELIS
SECTIO I.

QVAM
SINGVLARI INDVLTV
INCLITI PHILOSOPHORVM ORDINIS
IN ILLVSTRI ACADEMIA IVLIO-CAROLINA
GVILIELMVS THEODORVS CAROLVS
ALBERTI

PHILOS. DOCTOR ET ARTIVM LIBERAL. MAGISTER. SCHOLAE
SENATOR. HELMSTAD. RECTOR COENOBII MARIAEVALLENSIS
SVBPRIOR ET SOG. DVC. TEVTON. HONORIS CAVSSA
ADSCRIPTVS

A. D. III. IANVAR. A. R. S. CIOIOCCCLXX.

IN IVLEO MAIORI
PLACIDO ERVDITORVM EXAMINI
SVBIICIT

RESPONDENTE
ANTON. AVGVST. HENR. LICHTENSTEIN
HELMSTADIENSI
SACRAR. LITTER. CVLT.

HELMSTADII
LITTERIS MICHAELIS GVNTHERI LEVCKART.

GENEROSISSIMO
PERILLVSTRI ET EXCELLENTISSIMO
DOMINO
FRIDERICO AVGVSTO
DE VELTHEIM

HEREDITARIO DOMINO IN HARBKE ADERSTEDT
GROPPENDORF REL. REL.

SERENISSIMO DVCI BRVNSVICENSIVM IN
DICASTERIO AVLICO WOLFENBVTELENSI
IVDICI SVPREMO DVCATVS BRVNSVICENSIS TRI-
CLINIARCHAE HEREDITARIO ORDINVM PROVINCIA-
LIVM EIVSDEM DVCATVS NEC NON HILDESIENSIS
EPISCOPATVS DEPVTATO

PATRONO AC MAECENATI
OMNI PIETATIS CVLTV AD CINERES
VVSQVE DEVENERANDO

HANC
QVALEM CVMQVE DISSERTATIONEM
NON INFVCATAE PIETATIS TESSERAM

SEQVE IPSVM ADEO
RELIGIOSE OMNIQVE OBSERVANTIA

D. D. D.

SIMVL

PRO SPLENDIDIS ATQVE ILLVSTREBVS SINGVLARIS
GRATIAE DOCUMENTIS AMPLISSIMOQVE
STIPENDIO

GRATISSIMAM MENTEM TESTATVR

PRO

TANTI NOMINIS

ANIMI GENERISQVE NOBILITATE
PERILLVSTRIS SALVTE ATQVE INCOLVMITATE

ARDENTES PRECES AD SVPREMVVM NVMEN

SVPPLEX FVNDIT

OMNIA QVAE IN FELICITATE PONVNTVR

LONGISSIMAM AETATEM APPRECATVR

SEQVE EIVS GRATIAE PATROCINIOQVE

DE MELIORI COMMENDAT

GVIL. THEOD. CAROL. ALBERTI.

PRAECOGNITA.

§. I.

Instituti ratio.

Si qui umquam doctorum hominum labores, quibus consultum iri litterarum studiis quodammodo arbitrati sunt, fructu haut caruerunt; principem in profecto locum obtinere mihi videntur, quos ad explicandos Sacri Codicis vel integros libros, vel singulos eiusdem locos hinc inde contulerunt. Neque enim solum magna illa atque eximia, qua reliquis omnibus palmam quasi praeripiunt haec volumina, gravitas ac praestantia tantum illi negotio praebent valorem; verum et ipsa quoque rerum, ex variis disciplinis ad illustrandas sacras litteras vel in subsidium vocandarum multitudo, et longa laboris patientia, et tenebrae postremum, quibus Sacrae Scripturae loci obuelati sunt haut pauci, maiorem subinde eiusmodi ausis gratiam, dignitatemque et utilitatem vindicant largissimam. Eorum itaque

qui in hoc litterarum genus vario quidem modo studia contulerunt sua, magna semper fuit, et adhuc quoque est multitudo. Qui vero ex illo laborum prouentu vberiore in enucleando dicti cuiusdam paullo difficilioris sensu exlerat vtilitatem, quam quidem vsus *locorum parallelorum* rite institutus, ego fere nescierim vllum. Adeo ab omni inde tempore eximia eorum, quam in Critica pariter ac Hermeneutica sacra produnt, vis habita fuit, (ea quidem singulari quadam sectione luculentius euincenda) vt non interpretum solum ad eos refugium semper fuerit, verum summi etiam in hoc eruditionis genere viri iustam eique debitam tribuere laudem nequaquam dubitauerint. At enim vero ea plerumque ingenii mortalium indoles est atque conditio, vt, nimium ipsi sapere se sibi rati, in deuia trahantur, suoque ipsorum ingenio nimis indulgentes, iustos, quibus teneri debebant, fines temere transgrediantur. Expertus quoque tristem hanc sortem est Sacrae Scripturae, vt aiunt, *Parallelismus*, adeo quidem, vt, nimio eius amore capti, an potius naturae eius parum gnari, nescio, vbique locorum inuenisse eiusmodi quid falso sibi persuadeant homines docti, et tantum non vndique gestiant *παραλλήλίζεν*. Frequens certe adeo huiuscemodi errorum copia est, vt infra notasse eorum vestigia iuerit. Quibus quidem omnibus adduci facile poteramus, vt, litteris consignandum quum publice aliquid hoc tempore esset, ad differendum prae reliquis, locorum Sacrae Scripturae parallelorum quaenam vera sit indoles, qui vsus, animum adpelleremus. Accedit ad hoc, quod, quae viri eruditionis laude insignes docte de hoc genere disputarunt, hic et illic sunt dispersa. Quae itaque in vnum quasi cumulum colligere, vt primo statim obtutu conspici fatius possint, nec non, quocumque demum loco et rei et virium mearum ratio eam mihi datura sit veniam, quaedam addere de nostris, si et haec ab instituto

tuto non profus diffuaderent, iustum equidem duxi. Quodsi vero nec ego omnem in hac re attigerim vim, facile dandum hoc mihi ab aequis rerum arbitris credo, et si leuissima ratione illi quaestioni consuletur hoc labore, non absque omni omnino utilitate eum a nobis collocatum, iudicandum cuique esse existimo.

§. II.

Ordo tractationis.

CONVENIT iusto, cui in huiuscemodi labore studendum maxime est, ordini, ut breuibus ante, quam accedamus ad rem, rationem, qua instituere tractationem animus sit, describamus. Omnia vero, uti arbitror, quae notatu hoc loco posse visa mihi sunt, hac fere ratione, ut *primo* quidem omnia, quotquot Parallelisi genera aut recepta ab interpretibus hucusque, aut receptis addenda a nobis subinde sint, singulatim recenseamus: *deinde*, ut in componendis variis regulis, quibus adstricti instituere Scripturae Parallelismum debeamus, versetur: *postremo* denique, ut, quanta eius sit in Critica pariter ac Hermeneutica sacra utilitas, exemplis illustremus perspicuitate insignibus. Etenim si primi momenti ratio habetur, uti terminos intra nimis angustos sese quasi continuisse, qui hac de re praeceperunt, mihi videntur, quam ut circumferri iisdem et nos patiamur; ita quoque in formandis regulis curatius circumspiciendum est, ne qua, ea quidem necessaria, temere omitatur, aut inutiles illae profus ac spurcae nimis cumulentur. Nolui vero huius generis commentationi, tamquam statuae coloris splendorem, suum ipsius usum deesse, quem potius grauisimi instar ponderis ultimo loco adposuisse, e re mea sum ratur.

§. III.

Parallelismi definitio.

OPERAE pretium me esse facturum existimavi, bonaeque in differendo methodo haut parum prospecturum, si, quaeenam sit *Parallelismi* f. *loci paralleli* a) etymologia, quaeque ei vera insit notio, tum proprio sensu, tum theologico, iam iam inquiram, ut vel exinde qualicumque nostrae disquisitionis ratio constet. Nemo vero facile adeo Graecarum litterarum rudis est, ut, vocabuli huius potestatem ex Graeco fonte, ex *παρά* scilicet et *ἀλλήλων* petendam esse, ignoret, quo itaque indicat: *ex aduerso posita, iuxta se collocata, sibi inuicem aequali modo respondentia*. Maioris paullo momenti res esse videtur, quod improprie reuera hic terminus ex mathematicorum scholis depromptus in Hermeneuticam delatus sit, quibus praeeunte EVCLIDE b) lineae parallelae nihil aliud significant, quam: *rectae lineae, quae, quum in eodem sint plano, et ex utraque parte in infinitum producantur, in neutram sibi mutuo incidunt*, aut, si mauis cum IO. ANDR. SEGNERO: c) *duae rectae in eodem plano ductae, quae utcumque productae non concurrunt*. Et eleganter, fateor, et commode admodum compositus hic terminus est ad rem, quam debebat, indigitandam. Tantum vero abest, ut toti huic omnino definitioni nimis inhare-

re

a) Varias subinde, praeter τὴν παράλληλη terminum, quo EVSTATIUS, Thessalonicensium Archiepiscopus usus fuisse primo videtur, voces reperiuntur, quibus hunc in sacras litteras commentandi modum insignire tum veteribus, tum recentioribus placuit. Potiores in his sequentes fere sunt: ἡ συμφωνία, harmonia, ana-

logia proportionis, analogia Scripturae, concentus s. consensus Scripturae. In quibus quidem nominibus ea nonnullorum est ratio, ut, et veterum ab hoc interpretandi modo studia non plane abhorruisse, manifestum inde sit.

b) Element. Lib. I. def. 34.

c) Element. Geometr. Sect. I. def. VII. §. 23.

rere fas sit, vt potius, eius nimia ratione habita, ne aut in affectatae similitudinis, aut definitionis Parallelismi suo, vt aiunt, definito angustioris vitium incidamus, merito vereamur. Quod certe vitium vterque commisisse censendus est, tum, qui exinde, quod duae lineae rectae in vno eodemque plano existant, neficio quam Scripturae Sacrae cum iis conuenientiam curiose eruisse autumant, ita scilicet, vt loci Sacri Codicis paralleli, simili, qua lineae illae, ratione, *eadem* quasi *superficie*, hoc est, ipsius Scripturae systemate et volumine contineantur, nec vnamquam hos excedant terminos: d) tum ii quoque, qui, eodem fere errore seducti, aliorum deflexerunt, et omnem hanc linearum vim bonis interpretibus egregie accommodare conati sunt: quod illi scilicet „in Scripturis, velut in spatiis suis consistant, „nec extra hos cancellos ita egrediantur, vt vel traditionem „non scriptam consulant, vel rationem exposcant ducem et magistram, vel denique lumen aliquod insolitum exoptent, quo „in nouam quamdam et inauditam sapientiam praeferantur. „e) Vti enim illi Parallelismi notionis limitibus nimis angustis circumscribendae ansam praebent, aut ipsi tam arcte circumscribere coguntur, quod deinde magis apparebit; sic quoque hi a recto, quem sequi tamen debebant, scopo prorsus aberrant. Praestat igitur eorum potius sententia, qui omnem huius loquendi rationis potestatem in eo vnice reponendam esse existimarunt, quod loci paralleli, aequae ac lineae illae, numquam *coeant*, nec destruant sese inuicem, sed eodem semper sibi modo respondeant, miroque se concentu illustrent. f) Quibus quoque

d) Ita censet IO. IAC. RAMBACH in *Institut. Hermeneut. sacr.* Lib. II. C. VIII. §. 3. (len. MDCCCXXXII. 8.)

e) Placet sibi illa in explicatione

IO. GEORG. NEVMANNVS in *disput. theol. de Parallelismo Sacrae Script.* (Wittenb. MDCCCXVII.)

f) Vid. IO. IAC. RAMBACH, in *Instit. Hermeneut. sacr.* l. c.

quoque euictis, et ipsa demum Parallelismi notio, ut ut esse, meo quidem iudicio, debet, facile constabit. Hisce vero eam potissimum contineri, si quid equidem video, contendere ausim, quod *ill. fit locorum Scripturae tum cum aliis, vel in ipsa Scriptura, vel extra eius terminos obuiis, tum cum semet ipsis contentus, hoc consilio curate animaduertendus, ut eo locorum ipsorum ratio quaecumque satius pateat.* g) Haec fere est notio, qua, ea quidem, ut opinor, satis proba, cauere a definitionis suo definito angustioris errore vnice poteram, et quam ipsam mox sequenda magis comprobabunt.

§. III.

Conseſaria.

QUAE differere hactenus de vera τῆς συμφορας notione sustinui, ex iis facili admodum negotio, quae sequuntur, emergent axiomata, illa quidem eius generis, quae ad intelligenda reliqua haut parum faciant. In his fere cernuntur: *Primo*, in conferendis locis sibi parallelis non in ipsa modo Scri-

g) Minus itaque curate iudicant, qui ita potissimum locos parallelis putarunt explicandos, ut sint *variorum Scripturas locorum inter se collatio, eo sine instituta, ut obscuriora ex clarioribus illustrentur, vel quae dubia videri poterant, magis confirmantur.* cf. IO. IAC. RAMBACH. l. c. Arctius scilicet iusto haec definitio composita est. Etenim primo, siquidem variorum Scripturae locorum inter se collatio esset Parallelismus, neque apertus ille ac frequentissimus sacrarum litterarum cum profanis, uti vocantur, scriptoribus consensus, neque vnus eiusdemque loci se-

cum ipso instituenda saepe collatio referri huc vilo modo posset, quod vero, quantopere conteniatur, deinceps exponam. Deinde quoque, in parallelorum semper beneficio loci obscuriores ex clarioribus illustrantur, aut dubiis inuoluti magis confirmantur. Saepissime enim non nisi facto concilio paullo commemorato, neutiquam vero obscuro inseruiunt, aut vocis cuiusdam, cuius quidem per se certa est vis, significationem luculentius praeterea comprobant, si quis forte sit, qui negare eam sibi sumat.

Scriptura Sacra resistendum, sed et ultra eius quoque fines ad alios scriptores progrediendum. *Deinde*, non diuersi modo Scripturae loci, sed in vno quoque eodemque dicto variae ibidem obviae sententiae sibi respondere inuicem possunt. *Tum*, non ea solum secum inuicem componi oportet Sacri Codicis dicta, quae ita ad se relata ex ipsius Spiritus Sancti mente sunt, verum illa etiam, quae ita metiri ex se ad optimas Hermeneuticae regulas possumus. *Postremo*, non quavis dictorum compositione loco semper obscuriori maior affunditur lux, sed haut raro etiam, quod plerumque obtinet in historicis, alteruter modo, adiunctorum scilicet ratione, magis amplificatur. Haec fere praemittenda duxi, quo facilius perspicerentur, quae iam animus est proponere.

S E C T I O I.
DE VARIIS LOCORVM PARALLELO-
RVM GENERIBVS.

§. V.

Breuis variorum Parallelistimi generum conspectus.

MAXIME ad rem clarius perspicendam facturum me esse existimari, si, quae disputare hac in quaestione de variis contentus Sacri Codicis generibus animus sit, breui conspectu sifterem, quo facto, et perspicui vno velut obtutu, et ipsa instituti ratio diiudicari melius possit. Hunc vero in modum, quaecumque huius loci sunt, distribui ea commode posse crediderim, vt sit Scripturae

Parallelismus

I. Externus s. mixtus		II. Internus s. purus	
Veteris Test. cum exteris linguar. orientalium scriptoribus	Noui Test. cum profanis Graecae linguae scriptor.	I. plurium scripturae locor.	I. vnus loci s. parallelismus sententiarum.
		realis	verbalis
		I. ex mente Sp.S.talis h)	I. studio interpr. dicti- singul. con- onis vocum. struct.
		propheti- cus.	dogma- ticus. moralis. histo- ricus.

Nullum, si quid video, hoc schemate τῆς συμπόσεως genus prae-
termissum est. Quae enim doctorum virorum haut pauci de
Parallelismo *homiletico* s. *populari* litteris prodiderunt, ea qui-
dem ad alterum certe horum referri commode possunt, nec in-
signis adeo in euincendo sacrarum litterarum sensu eius usus
est, vt locum ei hic concedendum arbitrer. Si qui autem for-
te altera ex parte sint, qui me, hunc illumue loci paralleli mo-
dum, eum quidem non omnium suffragiis receptum, quom viderint inducentem, reprehendant, eorum argumentis, quomodo
occurri possit, suis infra locis pro virium mearum et spatii an-
gustioris ratione discipiam.

§. VI.

Parallelismus Scripturae externus s. mixtus.

PRIMUM itaque illud, in cuius versari inuestigatione
iam iam conuenit, locorum sibi respondentium genus Paralle-
lismus

h) Non omittendum hic est, quem
antea supeditaui, realem ex men-
te Spiritus Sancti Parallelismum,
dogmaticum modo, modo mora-
lem esse, aliusue generis posse.
Illius vero, quoniam plerumque

tamen prophetiis enodandis in-
seruit, ipseque ego eius indolem
pluribus deinde inquisitionibus
varios notare hic modos absque
necessitate nolui.

lismus esto *externus* s. *mixtus*. Ita eum, quia nomine adhuc desitutus esse, quantum scimus, videbatur, denominari haut inepte posse, ratus sum. Neque enim ille eius est conditionis, vt intra ipsius Scripturae terminos contineatur, sed latius multo patet, quippe qui ex Scripturae demum cum exteris scriptoribus compositione emergit. In eo igitur omnis eius vis certitur, quod illa sit locorum Sacri Codicis cum exteris aut eodem, aut cognato sermone consignatis scriptis conciliatio, vt verus eo dicti sensus vlla certe ratione facilius appareat. Mirum sane est, quod eximum vsum, quo eminere illum in eruendo Scripturae sensu aequus quisque rerum existimator censebit, eruditorum per plurimi non viderint, aut videre noluerint, aut certe eum inter locos sibi parallelos referendum minime duxerint. Equidem ab eorum neutiquam abhorreo sententia, qui Sacram Scripturam, aequae ac alios auctores, ex se suisque, vt vocantur, notionibus domesticis explicari optime posse praeceperunt: quae vero ex aliis a Sacro Codice diuersis libris vltius repetuntur, interpretationes vili pendendas esse, aut profus reiiciendas, nullo exinde modo cogitur. Nonne hic apertus dictorum Sacrae Scripturae cum aliis scriptoribus consensus? nonne aequae sibi semper respondent? nonne haec ex illis egregie illustrantur? nonne, vt breuius rem explicem, Paralelismus? Ad quod accedit praeterea, quod ille ipse sacrarum litterarum cum doctis exterorum monumentis contentus in discutienda maxime propria verborum notione versetur, et ad elucidandum sensum Scripturae grammaticum mirifice sit efficax. Qui, quam *absque eo*, vt recte pronuntiauit MELANCHTHON, *intelligi theologicè Sacra Scriptura non possit*, quantum in bene interpretandi studio pariat vsum, quis est, qui nesciat? Duplici vero potissimum sermone, Hebraico altero, altero Graeco, quam profita diuini Numinis oracula sint, non inepte

vt vtilem maxime sacrarum linguarum cum aliis plane diuersis, Latina scilicet, et id genus aliis, comparisonem taceam, i) duplici quoque ratione considerari externus ille Scripturae consensus potest, tum, qua Veteris, tum qua Noui Foederis libri cum exteris, quamuis non ab eodem auctore profectis, consentire deprehenduntur. Alter quidem, qui in Veteri Foedere continetur, in eo praecipue cernitur, quod, quam amice linguae Hebraico idiomati admodum similes, vt Syriaca, Chaldaica, Arabica, inter sese conspirent, inquirendum sit. Mirandum sane est, quod in tanta interpretum multitudine nemo facile ab longo inde tempore siue ipsum studii genus, siue grauem in eruendo Hebraicae dictionis sensu usum attigerit, nisi cui forte magis hoc mirum possit videri, quod eorum adeo haud pauci fuerint, qui, quicquid hac de re praeceperunt postea docti homines, inutile prorsus et a re alienum arbitrati sunt. Illis enim linguis, a communi veluti matre ortum ducentibus, et fororio quasi vinculo inter se coniunctis, quae arctius inuicem consentire, et quae aliae alias illustrare melius queant, equidem scio plane nullas. Optime igitur, omnium certe, qui bene de re iudicare possunt, consensu, de Hermeneutices studio meritus est, immortalitatis laudem eo consequutus, SCHVL-
TENSIVS, k) qui hac in re facile princeps non a limine saltem hunc laborem salutauit, sed in ipsa adeo eius sacra adyta penetrauit. Et optandum sane a quoque veritatis amantissimo maxime est, vt plures, eo praeunte, interpretes, grauem huius generis laborem adgressi, viam sibi ad altiora ibi praestanda sternant.

Alter

i) Egregium huius conciliationis exemplum avert IO. AVG. ERNESTI in *Instit. Interpr. N. T.* k) in *Origin. ling. Hebraic.* aliisque in nonnullos V. T. libros commentariis.

Alter vero, ut ad eum deueniam, externi Parallelsimi modus, ille quidem ambitu latius paullo patente, qui Nouum Foedus spectat, in eo praecipue ponitur, quod variae eius dicendi formulae, rationes construendi, et singulae voces cum aliis eiusdem generis in profanis linguae Graecae scriptoribus obuiis rite componantur. Superuacanei certe laboris aliquid me suscepisse crederem, si in enarranda praeclara huius compositionis utilitate multus essem futurus. 1). Satis superque id testantur innumerae fere, quae ab longo iam inde tempore, tamquam optimi lucubrationum fructus, prodierunt, doctorum aut in integros Noui Foederis libros, aut in singulos locos commentationes. Neque itaque his magis obuersari iam animus est, qui omnem omnino posterioris Scripturae partis cum aliis Graeco sermone confectis litterarum monumentis conciliationem prorsus reiiciendam autumant, quam quidem iis, qui nullas plane loquutiones, Hebraicae linguae genium redolentes, Nouo inesse Foederi persuasisse sibi, nescio, quo pacto, videntur. Conuicti erroris sui, quo vterque seducuntur, grauisissimi iam dudum sunt magno argumentorum exemplorumque cumulo, quo, quicquid huius rei est, viri docti extra omnem dubitationis aleam posuerunt; quamuis ab eorum partibus, quorum in hac re ingenia nimis lasciuerunt, stare neutiquam possim, sed potius, quis in utroque sit modus tenendus, ipse deinde sim commonstraturus. In laudandis iam eorum nominibus verari, satius duco, qui in interpretatione sacrarum litterarum ex remotioribus Graecae linguae fontibus haurienda suam nauarunt operam. Hanc exigua profecto eorum multitudo est, quippe quorum labore magnus ille *obseruationum sacrarum* cumulus quasi surrexit, in quibus partim ex variis si-

mul

1) Multus in eo est CHRISTOPH. WOLLIVS *Hermensius. N. F. acro-*

amat. dogm. C. I. S. X. (Lipf. MDCCCXXXVI.)

mūl librorum scriptoribus, partim ex hoc vel illo singulatim illustrantur sacrae litterae. Potiores in hoc genere, vt alios bene multos taceam, praeter HVG. GROTIUM et IO. PRICAEVM sunt sequentes: LAMBERT. BOS, m) IO. ALBERTI, n) GEORG. RAPHELIUS, o) IAC. ELSNERUS, p) GEORG. DAV. KYPKE, q) quibus non omnino inferior est CASP. FRID. MUNTHER. r) Neque denique hoc loco omitenda est magna notarum farrago, quas IO. IAC. WETSTENIUS s) ex scriptoribus profanis prope omnibus affert, illas vero adeo, nulla earum ratione habita, in rudem molem congestas, vt ipsa quasi sua magnitudine laborare videantur, nec magno aeque vsu valeant.

§. VII.

Parallelismus Scripturae internus: plurium locorum: realis in genere.

IN quo considerando occupatus haecenus fui, Parallelismo Scripturae externo e diametro quasi oppositus est ille, cui nomen *interni* siue *puri* indere, non alienum videbatur. Et facili quidem negotio, quid ipse sibi velit, ex modo dictis apparet.

- m) in *Exercitatt. philol. in quibus N. T. loca ex auct. Graec. illustrantur.* (Franeg. MDCCCXIII. 8.)
- n) in *Observatt. philol. in sac. N. F. libr.* (Lugd. Bat. MDCCCXXV. 8.)
- o) in *Annotatt. in sac. Script. EXXENOPH. POLYB. ARRIAN. et HERODOT. collect.* (quae prodierunt coniunctim Lugd. Bat. MDCCCXLVII. editae eleganter admodum per filium BRANDAN. LVDOLPH. RAPHELIUM Tom. II. 8.)
- p) cf. eius *Observatt. sac. in N. F. libr.* (quibus plures illor. libr. loci ex auctor. potissimum Graec. exponuntur. T. II. §. Traiect. ad Rhen. MDCCCXX.)
- q) cf. eius *Observatt. sac. in N. F. libr. ex auctor. potissimum Graec.* (Wratisl. MDCCCLV. Tom. II. 8.)
- r) vid. eius *Observatt. philol. in sac. N. T. libr. ex DIODOR. SICULO collect.* (Hafn. et Lips. MDCCCLV. 8.)
- s) in *Nou. Test. Graeco.* (Amstelae. MDCCCLI. fol.)

paret. Ea enim est eius natura, vt in ipso Sacrae Scripturae systemate consistat, et locus eius quidam aut ex semet ipso, aut alius ex alio euadat perspicuus, dummodo in Sacri Codicis volumine vsquam contineatur. Ex quo, eum vel *plurium Scripturae locorum* collatione, vel *vnus eiusdemque* consensu, ex sui ipsius comparatione orto comprehendi, statim cogitur. Et de posteriori quidem alio loco (§. XVI.) differere apud animum constituit. Plurium itaque locorum conciliationem vario modo posse institui, haut difficile erit ad intelligendum. Etenim vel dictum aliquod in Veteri Testamento obuium ad aliud quoddam in Nouo contentum refertur, vel duorum pluriumque dictorum, eorum quidem in vno eodemque Codicis Foedere, at diuersis in libris comprehensorum consensus inquiritur, vel denique eorum harmonia in eodem volumine obtinet. In eo autem genere, quodcumque demum est, notandus primo ex tabulae §. V. suppeditatae ratione venit *Parallelismus realis*. Ille scilicet nihil aliud est, quam quum plures Sacri Codicis loci eandem rem siue iisdem, siue aliis verbis tractantes inter se conferuntur. Minime itaque eo omnino absoluitur, quod „textum semper difficiliorem vel dubium concurrere cum faciliiori vel claro in eiusmodi parallelis oporteat;“, t) sed omnia quoque facta, historias omnes, omnia effata et oracula variis in locis a scribis sacris iterata proprio quodam iure huc referri, ecquis est, qui, rite perlustratis omnibus, ire infitias possit?

Res

t) Ipsam hanc sententiam ad verbum adducendam putavi, cui valde fauet supra iam laudatus IO. GE. NEUMANNVS in *disp. theol. de Parallelism. Sacr. Script.* §. XI. qua itaque adductus, vt ipsius exemplo utar, facta in libris *Samuelis* et *Regum* commemorata, de-

inde vero modo in *Chronicis*, in *Prophetis* modo, aliisque repetita neuiquam parallela realia esse censenda statuit. At enim vero repugnare haec iis omnibus, quae §. III. et in not. adiect. g. afferre sustinui, facile cuique erit perspectu.

Res enim semper quaedam adest, et omnia, quaecumque de Parallelismo supra (§. III.) proferre sum conatus, probe hic conuenire, qui negare possit, ego vero scio neminem: Iam itaque, quae variae harmoniae realis sint species, age, videamus.

§. VIII.

Parallelismus realis ex mente Spiritus Sancti.

DOCTORVM virorum, qui de locis sibi parallelis aliquid praeceperunt, ad vnum fere omnes in eo conueniunt, quod *realis* ille Scripturae consensus vel *ex ipsius Spiritus Sancti mente* atque *indicio* ita statuendus sit, vel *interpretum* demum *studio* atque *scrutinio*, interius quasi paullo reconditus emergat. Prioris vero generis parallela eiusmodi omnia sunt, quae ita consideranda diuinus ipse sacrarum litterarum auctor, Spiritus Sanctus statuit, et quorum comparandi rationem, tanquam studium nullo vnumquam tempore negligendum serio iniunxit omnibus. Qui quidem Parallelismus quantum auctoritate, usu et veritate reliquis omnibus praestet, non opus est, multis comprobare. Quid enim ea locorum compositione, quam ipsum diuinum Numen vsurpandam velut indigitauit, grauius esse, quid vtilius certiusque potest? Eum autem vt singularem prorsus consensus realis partem considerare, nec, vt aliis quidem placet, Parallelismo huius generis dogmatico subicere, rei naturae aptissimum duxi, quoniam et moralem eum nonnumquam esse aliusque generis, ex ipsa Scriptura Sacra conitat. (§. V. not. h.) Ita enim e. g. dicto Leuit. XI. 44. והייתם כרשום כי קרשום כי קרשום, ex ipsius Spiritus Sancti voluntate plane parallelum esse debuit, quod 1 Petr. I, 16. continetur: *διότι ὑψέθεσθε ἅγιος γένησθε ὡς ἐγὼ ἅγιος ἐγώ.* Cui vero, praecceptum hic aliquod iniungi, siue officium, non statim patet? Quae autem, quamuis ita sese nonnumquam habeant, nihilomi-

nus

nus tamen, hunc, de quo loquimur, Scripturae consensum in
 comprobanda maxime vaticiniorum de Christo impletione ver-
 fari, eamque ipsam ob causam in conuenientia locorum Vete-
 ris Testamenti cum aliis eiusdem argumenti in Nouo occurren-
 tibus esse positum, negare posse arbitror neminem. Necessa-
 rium vero hic est, monere, omnia haec parallela realia duplici
 Spiritum Sanctum instituisse ratione, adeo quidem, vt eorum
 alia ex *sensu* statim *primo*, *grammatico*, seu, vtrumque eum
 appellaueris, *litterali* talia cognita iudicentur, alia vero ex *sen-
 su* demum *secundo* siue *mystico* exoriantur. Sensus *grammati-
 cus* nullus nobis alius est, quam qui ex propria verborum signi-
 ficatione, ex modo construendi, omnibusque dicti adiunctis pri-
 mo statim intuitu sua se sponte exerit: *mysticus* e contrario,
 quem dicto cuidam, praeter sensum litteralem, ad indicandum
 confirmandumque altioris indaginis grauiorisque momenti effa-
 tum inesse singulari quadam ratione voluit Spiritus Sanctus.
 Ad prius itaque genus exempla fere haec referri, vt alia prae-
 termittam, merito possunt: vt Ies. VII, 14. vbi propheta, sen-
 su statim litterali, nihilque aliud praeterea, quicquid etiam in-
 geniolum humanum coniciendo assequi audeat, significante, de
 Messia ex virgine nascendo praedicat: הנה המבטח הנה ויהי
הנה עמו שמו עמו הנה ויהי הנה עמו שמו עמו cui vaticinio Spiritus Sancti indicio re-
 spondet factum Iesu natiuitatem celebrans: Matth. I, 22. 23. τὸ
δὲ ὄλον γέγενεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ κυρίου, διὰ τὸ προσφῆτε
λέγοντος Ἰδὲ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει — — — μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός.
 Aliud exemplum prostat Ps. XXII, 19. quo loco ex sensu, vt
 omnes censent interpretes, primario et grammatico, variis gra-
 uissimisque cruciatuum generibus, quibus affligendus olim ho-
 minum Saluator sit, et hoc, tamquam triste omen adnumera-
 tur, quod milites, Christi et reliquorum cruci affligendorum cu-
 stodes, vestimenta eius, alea iacta, inter se distributuri sint:

יחלקו בנדי להם ועל לבושי ופולו גורל quocum effato omnes fere, qui de vita Christi expofuerunt, Noui Foederis fcriptores facri: Matth. XXVII, 35. Marc. XV, 24. Luc. XXIII, 34. Ioh. XIX, 23. 24. mirifice consentiunt, et id quidem aperto Spiritus Sancti confilio, quod fatis patet ex dicendi formula: ἵνα πληρωθῆ τὸ ξηθὲν ὑπὸ τῆ προφητε, siue: ἵνα ἡ γραφή πληρωθῆ ἢ λέγεται. His denique adiiciatur vaticinium Pf. XVI, 10. de futura Christi resurrectione, quod his ipsis verbis: לא-תעזב נפשי לשאול לא-תתן חסידך לראות חח-ת-ram, id quod debebant, indicantibus, a Paulo Actor. XIII, 35. innuente sic Spiritu Sancto, (διὸ καὶ ἐν ἐτέροις λέγεται) iteratur. Et haec quidem de priori Parallelistimi Spiritus Sancti indicio realis genere.

Alterum nunc quoque, quod sensu demum *mystico* s. *secundo* euadit, vt exemplis quibusdam illustremus, instituti ratio exigit. Copia eorum inter alia datur primo Hof. XI, 1. quo verba: ממצרים קראתי לבני, *ex Aegypto vocaui filium meum*, sensu certe primo siue grammatico, quod quisquam negare haut facile poterit, de populo Israelitico agunt, quem Deus liberatum a molesta Pharaonis seruitute vocauerit ex Aegypto, et migrare in terram Canaan iusserit. Etenim expressis adeo verbis תֵּשֶׁבֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל fit mentio. At maiorem quoque iis inesse vim sapienter instituit Spiritus Sanctus, quippe quae, Deum aliquando filium suum vnigenitum ex Aegypto, quo fuga vna cum eo ob horrendam Herodis tyrannidem se receperat Iosephus, redire tutum atque incolumem, iussurum fore, significarent. Qua demum ratione, ipso diuino Numine manifesto auctore, parallelus plane huic est locus Matth. II, 15. ἵνα πληρωθῆ τὸ ξηθὲν ὑπὸ τῆ κυρίου διὰ τῆ προφητε, λέγοντος: Ἐξ Ἄγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου. Deinde notandum hac in re est effatum 2 Sam. VII, 14. vbi promissionem diuinam: ארית-לך לאב

לִבְנֵי יְהוּדָה לִי לֶבֶן, *ero illi pater, et ipse erit mihi filius*, de Salomone, filio Dauidi nascendo, grammaticè interpretari, omnia rei adiuncta (v. 12-15.) suadent. At grauiori simul de Messia argumento eam esse accommodandam, loco indicauit Spiritus Sanctus cum hoc apte conuenienti, Hebr. I, 5. *ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς υἱόν.* Cogitanti mihi vero saepenumero de singulari hoc τῶν παραλλήλων modo, facile fuit ad perspiciendum, non eamdem semper, qua insituere huiusmodi locorum compositionem sacri scribae solent, rationem obtinere. Nonnumquam enim, addita singulari Spiritus Sancti auctoritate, eam munire studuerunt, vt: Ies. VI, 9. coll. cum Act. XXVIII, 26. Pf. XCV, 7. comparat. c. Hebr. III, 7. Saepe vero, illa omissa, auctoris modo mentionem faciunt: Matth. III, 14. VIII, 17. XV, 7. 8. XXII, 43. 44. Haut raro quoque ne de iis quidem adducendis cogitarunt, quod patet ex Matth. III, 4. 7. 10. Ioh. II, 17. Rom. XV, 10. Hebr. V, 6. Denique et ea locorum huc pertinentium exempla in sacris litteris reperiuntur, in quibus, vnde petenda potissimum sint, in incertam dubitationis aleam eunt interpretes. Videntur autem ipsi, aut totus ego fallor, maiorem iusto in hac re creare sibi difficultatem, dum, verbis nimis inhaerentes, parum cogitant, sacros Spiritus Sancti amanuenses in allegandis eiusmodi essatis non tam verborum, quam rei potius, quae latius forte patens in compendium arctius redigenda erat, curam habuisse. Clarum id fit ex Matth. II, 23. Ibi enim in euincenda oraculi: *ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται*, compositione, quod διὰ τῶν προφητῶν editum dicit Matthaeus, in sententias adeo inter se discrepantes abeunt, adeoque hos, illos Scripturae locos velut detorserunt, vt conciliari inuicem vix queant. u)

C 3

Omnem

u) Magnam hanc discrepantium multitudinem indicat I. O. HENR.

DAN. MOLDENHAVER in der gründ-

Omnem subinde operam perdidisse mihi videntur, nec posse vniquam huic loco parallelos absque magna difficultate vindicari arbitror, nisi forte, quam modo demonstraui, viam ingressi, Matthaeum, quae Veteris Testamenti scriptores hic, illic de fuga Christi in Aegyptum, de eius reditu, aliisque huius rei argumentis ipsam attulerunt, in concisum hoc effatum quasi coëgisse, statuamus. Ceterum, quum tanta eius, quem hucusque tractaui, Parallelismi perspicuitas sit, vt committi errorem in eo diiudicando plane non posse crederes, æquis est, qui, quum ipsa in hac luce impingere nihilominus homines videat, non magnopere miretur? At ea sunt mortalium ingenia, vt, magna rerum euidencia ducti, temere plerumque agant, nec omni tempore satis sapiant. Quare et hac in re qui agi cautius possit, legibus nonnullis (Sect. II.) faciendis pro virili dispiciam.

§. VIII.

Parallelismus realis studio interpretum: propheticus.

QUAMVIS, vt antea dixi, ipsum Numen diuinum, quae oraculorum sacrorum suauis quodam inter se concentu conueniant, luculenter demonstraerit, iisque maxima omnium debeat virtus; minime tamen inferiori loco ponenda eiusmodi dicta parallela sunt, quae magis paulo recondita doctorum demum virorum studio proueniunt, quippe quibus, non minus ac illis, veritas et ratio constat. Pertinet huc in primis, quem non inepte dixeris, Parallelismus *propheticus*. Ipsa iam denominatio, quid ille sibi velit, haut obscure prodit. In eorum enim locorum comparatione consistit, qui *προφητειαν* quamdam, siue vaticinium, aut eadem, aut diuersa tractant ratione. Fieri

gründlichen Erläuterung der schwereren Stellen der heil. Bücher N. T. 1 Tb.

S. 11. 13. (Leipz. und Königsb. 1763. 4.)

id eodem modo solet, si idem factum olim exsequendum mere praenuntiant duo vel plures prophetae: diuersa contra ratione, si alter locus rem vt olim agendam, alter vt actam iam celebrat. Illius exempla Veteris tantummodo Testamenti sunt; huius vero maximam partem intra ambitum vtriusque conqui-
renda. Exemplo sit, quod praedixit Iesaias Cap. XI, 2. de magnis Messiae virtutibus: כָּוַח עָלָיו רִחוּת יְהוָה, *super eo quiescet Spiritus Iebouae*, et quae mox subsequuntur v. 3. quibuscum egregie conuenit ab eodem praenuntiatum C. XLII, 1. נָתַתִּי רוּחִי עָלָיו, *indam ipsi Spiritum meum*, et totum v. 3. et 4. argumentum. Sic huius loci sunt vaticinia Ies. VII, 14. VIII, 6. Mich. V, 1. quae modo latius, breuius modo de Messia olim nascendo exponunt. Sic huc respiciunt dicta fere innumera, quae vel captiuitatem Babylonicam minitantur, vel liberationem ab illa pollicentur. Neque vero eorum locorum exigua prostat copia, quorum alter τὴν προφητείαν, alter ipsius complementum continet. Maxima enim eorum pars in iis omnibus, quae de vita, rebus gestis et Christi cruciatibus vaticinati sunt prophetae, confirmandis versantur obfignandisque. Ea autem cuique, qui vel prima sacrosanctae religionis elementa leuiter attigerit, adeo innotuisse arbitror, vt labore, eorum iam iam rationem reddendi, superfedere commode possimus.

§. X.

Parallelismus dogmaticus.

EXCIPIT statim, quem modo descripsi, Parallelismum propheticum dictus vulgo *dogmaticus*. Ei, quae proprie insit notio, iam commonstrare, haut difficilis erit labor. In eorum scilicet locorum situs est analogia, qui dogma quoddam, siue veritatem, scitu, quacumque demum est ratione, necessariam, simili modo exhibent. Quo quidem efficitur, vt ea vocis huius
signifi-

significatione, qua plerumque in dogmaticorum scholis venit, non anxie nimis innitendum, sed progrediendum ultra sit, adeo, vt, quicquid ad necessariam solidamque cognitionem faciat, eo complectamur. Nec ea est huius harmoniae ratio, vt iisdem semper verbis dogma variis in locis occurrens pronuntiatum sit. sufficit, idem adesse argumentum. Quin, si ipsum adeo veritatis oppositum alteruter locus sistat, illos sibi egregie respondere dixeris. Quantum enim sibi mutuo opposita ad illustrandum rei argumentum valeant, ecquis est, quem lateat? Expediit vero, quae praecipere iam sustinui, exemplis quibusdam suffulcire. Alterum, vt ab hoc incipiam, legitur Pf. XL, 7. vbi de Deo ita differit Dauides: עולה ורומאה לא — זבח ומנחה לא — חפצת — — *sacrificio et munere non delectaris — — holocaustum et oblationem pro peccatis minime expetis.* quibuscum vel ad verbum congruunt dicta ab eodem Pf. LI, 18. כי לא־תחפץ. זבח — עולה לא תרצה. Alterum videre est Pf. XXXIII, 16. עיני יהוה אל־צדיקים, *oculi Iehouae in iustum intenti sunt.* quam veritatem, firmissimis nixam fundamentis, opposita ex parte probat locus Iob. XXXVI, 7. לא־יגדע מצרוך עינו, *non auertit oculos suos ab iusto.* cui quoque respondet Pf. I, 6. membr. prius. Referrī huc praeterea possunt Gal. III, 19. coll. cum Hebr. II, 2. Rom. II, 11. — Act. X, 34. et Deut. X, 17. Pf. XC, 4. — 2 Petr. III, 8. quibus litterarum sacrarum non plane expers addere plura facili negotio poterit.

§. XI.

Parallelistinus moralis.

Ad inuestigatum hucusque antecedens Parallelistini realis genus proxime sine dubio, vel ipsa Scriptura praeunte, accedit aliud, quod τῆς συμφορῶν moralis nomine venit. Nec sub ea quid intelligendum sit, admodum latet. Est scilicet eorum

rum Scripturae locorum consensus, in quibus de eodem disciplinae moralis momento, quocumque id modo fiat, edisseritur. Ex quo facile consequens est, ut non in eo modo quaerendus hic Parallelismus sit, si, *primo* quidem duobus in locis idem praeceptum, officium idem, tamquam ab hominum quoque seruandum, iniungitur, aut a male facto caute vitando deterretur; sed latius ille quasi regnare mihi videtur. Obtinet enim *tum* quoque, quum altero loco exercere virtutem iussi, altero a vitio ei opposito prohibemur; *postremo*, quum praeclara vel mala mere hic indicatur actio, alibi vero adducuntur causae, quae vel impellant ad agendum, vel ab eo auertant. Pleni sunt exemplis omnes Sacri Codicis libri, quorum pauca hic indicasse, satis sit. Excitamur hac ratione Pf. LV, 23. ad spem, quacumque vitae conditione, in Deo ponendam: *הַשֵּׁלֶךְ עַל-יְהוָה יִהְיֶה כִּיכָר וְהוּא יִכְלֹכֶךָ לְאִדָּתוֹ לְעוֹרִים מוֹט לְצַדִּיק*. Eodem fere modo ad edendam praeclaram hanc virtutem prouocat diuus Petrus I. ep. C. V, 7. *πάσαν τὴν μέμνησαν ὑμῶν ἐπιθήσαντες ἐπ' αὐτὸν, ὅτι αὐτῷ μέλει περὶ ὑμῶν*. Sic praecepti, quod obedientiam parentibus praestandam iubet, Prouerb. XXIII, 22. rationes impellentes traduntur Cap. XIX, 26. XX, 20. Quibus adiaci haec subinde possunt, quae relata leguntur Ies. I, 16. 17. coll. cum 1 Petr. III, 11. Matth. V, 16. — 1 Petr. II, 2. Prouerb. XXV, 21. 22. — Rom. XII, 20. Pf. XXXVII, 5. — Matth. VI, 25.

§. XII.

Parallelismus historicus.

ADGREDIOR iam explicandum Scripturae Parallelismum, cui *historici* nomen indidere interpretes. Facile, id conficere, negotium cenfeo. Neminem enim admodum fugere arbitror, in eo illum praecipue contineri, si duo vel plures Scripturae

pturae loci in eodem facto, quod ad historiae tractum pertinet, versantur exponendo. Loci igitur in hoc genere paralleli sibi sunt omnes, tum qui eundem euentum notatu dignum fustus alter, alter breuius celebrant, tum quorum alteruter, non id quidem ex instituto, sed veluti aliud quid agendo, breuissimis adfert, quae ad dilucidandum magis alius loci factum optime faciunt. Eaedem igitur res gestae, e. g. Sauli, Dauidis et Salomonis in libris partim Samuelis, partim Regum et Chronicorum saepenumero integrae fere iterantur. Amicissime quoque, quamuis repugnantiae saepe speciem prae se ferant, inter se conspirant, quae ad nos peruenerunt Euangelistarum de actis vitae Saluatoris commemorationes, quae ipsae aquis rerum aestimatoribus tanti semper fuerunt, vt innumeris fere illis, quae sensim in lucem editae sunt, *Harmónis Euangelistarum* ansam praebuerint. At enim vero, non minus huius Parallelismi generis loci sunt ii, quorum alter paucissima quidem tantummodo tradit, ea vero haut exigui emolumenti in illustrandis alterius loci momenti, quippe quae in adiunctis facti nonnullis plerumque reponuntur, iis quidem in ipsa historiae sede, vbi tamen copiosus exposita ceterum res est, silentio praetermissis. Exemplorum instar omnium sit Pl. LXXXVII, 18. 19. 20. vbi facta quaedam grandia commemorata, eaque alioquin plane incognita, mirifice faciunt ad euehendam miraculi in transitu Israelitarum per mare rubrum a Deo perpetrati magnitudinem. x)

§. XIII.

Parallelismus verbalis: dictionis.

OMNIA itaque τῶν συμπωτικῶν genera, in quorum vera indole ac notione commonstranda occupata hucusque fuit disputatio.

x) Plura huius rei exempla nesciturus adcat laudatum iam saepe

IO. IAC. RAMBACH. in *Institut. Hermeneut. sacr.* l. c.

ratio nostra, reali vnico Parallelismo, summo velut capiti, sub-
 iicienda putauit. Quae vero iam sequuntur, alius, vt ita dicam,
 ditionis sunt, quippe quae sub *verbali*, illi opposita, continen-
 tur. Insignis hic aequae vtilitatis laude est, ac realis. Maxime
 enim omnium in grammaticae interpretationis studium inluit,
 cui quidem rei singularem consecrare operam meam (Sect. III.)
 apud animum constitui, vt eius notionis rationem reddam. Est
 vero ea plurium locorum inter se collatio, qua sensui aut inte-
 grae dicendi formulae, aut singularum vocum, aut denique con-
 struendi rationis, vilo certe modo consulitur. Sponte igitur
 exinde triplex haec surgit Parallelismi verbalis ratio, qua aut
distinctionis, aut *singularum vocum*, aut denique *constructionis* est.
 Et *distinctionis* quidem facile patet vis atque potestas. In eo enim
 sitam illam praecipue esse videre mihi videor, si duobus in locis
 eadem prorsus dictio, vel in alterutro aut synonymica, aut op-
 posita ei plane deprehenditur, licet forte res omnino diuersa in
 illis obtineat. Omnium vero horum modorum praeclarus ae-
 que in interpretando adeo enitet vsus, vt qui praeferrari reliquis
 et possit, et debeat, ipse fere nesciam. Accidere enim haut
 raro sacris in litteris solet, vt, qui hic obscurius paullo lateat
 formulae cuiusdam loquendi sensus, vel in dubium vocari cer-
 te possit, alibi obuius magis cuique sit atque expositus; qui
 itaque priori in loco sua quasi obscuritate opprimeretur, nisi
 eiusmodi conciliatione noua quadam perspicuitatis gratia emer-
 geret. Eo igitur e. g. efficitur, vt ex dictione in Prouerb. III,
 20. membr. vlt. occurrenti: שְׂרָרִים יִרְעוּ-שָׁל, *superiores nu-*
bes destillant rorem, clarior euadat loquutio Ps, LXV, 12. membr.
 vlt. שֶׁנֶּגְדֵי יִרְעוּ רֵשֶׁן, *orbitae tuae (o Deus) stillant pingue-*
dinem, quae nihil aliud scilicet est, quam elegans quaedam ac
 sublimis roris descriptio. Sic quoque τὸ αὐτὸ λέγειν I Cor. I,
 10, significare: *idem sentire*, luculenter apparere mihi videtur

ex dictione plane synonymica: τὸ αὐτὸ φρονεῖν, 2 Cor. XIII, 11. Quibus adnumerari exemplis possunt sequentia: Prouerb. VIII, 12. coll. cum Ies. LVII, 15. ex quibus nimirum locis facile, uti arbitror, emergit, *habitare aliquam rem* eos dici apud Hebraeos, qui *eam vnice possident*. Sic quoque formularum dicendi ratione inter se conueniunt 1 Cor. III, 3. et Rom. VIII, 1. 12. Gal. V, 19. 20: Prouerb. X, 5. et Ies. XVI, 9. Ier. VIII, 20: 1 Cor. III, 11. et Luc. V, 21.

§. XIII.

Parallelismus singularum vocum.

NVLLA sine dubio inter multas illas variasque Parallelismorum species est, cuius propria notio magis cuique confet, quam, quae *singularum vocum* comparatione instituitur. Negotio certe adeo facili perspicui eius natura posse videtur, ut vel nominasse eam iam sufficiat. Quaeuis enim vel earumdem vocum, vel similibus, vel oppositarum denique habita ratio huius, de quo loquimur, loci est. Recenseri huc proprio quodam suo iure merentur dicta fere sequentia, ut: Prouerb. I, 7. vbi vocem: יראת יי אמת interpretari per *uniuersum Dei cultum* (religionem) suadet locus parallelus Pf. XL, 4. porro Ios. II, 4. quo verbum צר צר ex militiae ambitu proprie depromptum de agmine iter ingrediente vsurpari, omnem citra dubitationem euincit Pf. XVIII, 6. et denique Ios. I, 2. vbi vocabulum צר צר teram Iudaicam indicare, videre licet ex Matth. XXIII, 30.

§. XV.

Parallelismus constructionis.

EQVIDEM sedulo seiungendum ratus Parallelismum, qui in dictione continetur, ab eo, qui ex simili vel integrorum dicendi modorum, vel singularum vocum constructione oritur,
non

non potui non, proprio hunc loco suo assignare. Ipsas enim loquendi formulas vocesque per se spectatas, et morem, quo illae in Sacra Scriptura cum aliis apte connecti ad linguarum genium soleant, res esse diuersi plane argumenti, certum est atque indubitatum. Colligi vero ex ipsa huius Parallelismi conditione haut difficulter posse arbitror, eum non in Veteri Nouoque Testamento singulatim sumto vnice obtinere, sed saepenumero potius non absque magna vtilitate ex aliis cum alio compositione esse petendum. In dubium certe vocare id nemo facile poterit, quin eo simul negare euictam fatis, vt opinor, interpretum studio veritatem audeat, Noui scilicet Foederis scriptores, suum quemque dicendi morem haut raro Hebraicae linguae genio prudenter attemperasse. Loci igitur e. g. in hoc genere paralleli sibi sunt Prouerb. III, 18. et Lib. Esther VIII, 4. quibus nimirum in locis similes construendi obtinent rationes, altero in verbis: הֹלֵךְ וְלוֹרֵר, *ambulans et lucens*, altero vero in his: הֹלֵךְ וְגִבּוֹר, *ambulans et magnus*. Qua facta locorum conciliatione, haec fere interpretandi Veteris Testamenti regula elicitur: Si duo verba inter se coniungunt Hebraei, vertendum nonnumquam alterutrum est in aduerbio, vt itaque priorum verborum sit sensus: *magis magisque lucebat*, et deinde: *maior in dies euadebat*. Sic ἐν τῇ ἡμέρᾳ 1 Cor. I, 8. idem est, ac ἐς τὴν ἡμέραν, quod clarum fit ex Phil. I, 6-10. Eodem quoque modo διὰ τὴν ὀνόματος 1 Cor. I, 10. positum pro simplici διὰ *per* esse, patet ex Hebraismo בְּשֵׁם. Atqui haec quidem dicta fatis sunt de larga illa, quae ex plurium Scripturae locorum collatione proficiscitur, Parallelismorum serie. Superest, vt tandem quoque ea, qua fieri potest, breuitate de illo harmoniae genere verba faciam, quod ex vno eodemque Scripturae loco petendum est.

Parallelismus vnius loci s. sententiarum.

SI quod inter multa illa, suo pro se quaeque emolumento se commendantia Parallelismi genera est, quod ob eximiam, quae illi inest, vtilitatem et praeferrī reliquis omnibus debeat, et ab interpretum quoque magni admodum aestimari, illud profecto est, quod vno eodemque Scripturae loco absoluitur, id quidem apte, vti mihi videtur, Parallelismi *sententiarum*, aut, si mauis, *amplificationum per phrasas, sententiosi dicendi generis*, aut denique *sententiarum conformationis* nomine insigniendum. y) Attamen, eius, quantus quantusque est, vsus diu fatis et latuit, et adhuc quoque latere ex parte videtur, quum eorum, qui aut nouerint illum, aut multi in ipso vsurpando fuerint, magna semper adhuc sit paucitas. Ego vero, quo minus locis eum parallelis adscribendum putemus, quid obstet, plane non perspicio. Est enim sententiarum vnius eiusdemque loci in scriptis Veteris Testamenti, vatum praecipue Hebraeorum inter se compositio, eum in finem instituta, vt ipsa earum ratio magis constet, sensusque clarus reddatur ac perspicuus. Non absque consilio igitur, quod primo notandum est, locum tantummodo huic Parallelismo vnice in Veteri Testamento, et id quidem apud Hebraeos praecipue vates concedendum dixi, quoniam qualiscumque haec ratio ad genium solum Hebraicae linguae composita esse videtur, a quo vero aliae, vt vt earum natura fert, adeo abhorrent linguae, vt in Nouo pariter Foedere, ac in scriptoribus aliis omnibus, et Graecis, et Latinis, paucissima tantum, quin dicam, nulla omnino eius rei vestigia

y) Ita id Parallelismi genus nominat ROBERT. LOWTH in libro praefantissimo *de sacr. poesi He-*

braeor. Tom. I. praefat. III. p. 56.
(Goett. MDCCCLVIII. Tom. II. 8.)

stigia facile quis inuenerit. Magnam enim et singularem in eo elegantiam orationis et gratiam posuisse mihi videntur Hebraei, quod in vna eademque haeserint sententia, variis eam proposuerint verbis, et aut similia cum similibus amice conciliare, aut contraria contrariis opponere magnopere studuerint. z) Inuestiganti mihi quoque, quae tandem illa sit, ex qua haec sententiarum conformatio proficiatur, caussa, haec fuisse potissimum visa est, quod in omnibus eiusmodi locis a) oratio reuera sit poetica, verumque obtineat carmen. Qua ex caussa factum, vt singula dicta (sententia quaeuis) in aequales partes et membra, (versus) bina plerumque, nonnumquam plura, diuisa fuerint, quae certo omnia metro, certisque numeris sint adstricta. b) Neque exinde parum, quod huic argumento magis illustrando inferuiat, afferri posse credo, si paullulum in Musicae Hebraeorum, eorumque carmina decantandi rationem inquiramus. Ille enim iis in Hymnis aliisque carminum generibus solemniter decantandis seruatus fuisse mos videtur, vt chori duo symphoniaci ex aduersa regione collocati eiusmodi celebrarent cantus, quorum altera pars, ad confirmandum eo magis, vt opinor, rei argumentum, ad euehendam eius magnitudinem, excitandaque apta animi sensa, eandem fere redderet voce, sententiam, quam altera prior ediderat. Hinc quoque factum, vt non partes solum eiusmodi versus, sed singulae quoque voces, quin ipsae adeo syllabae nonnumquam mirifice sibi responderent. Exempla in promptu sunt. In Psalmo statim

VI,

z) cf. ROBERT. LOWTH I. c.

a) Huc pertinent Psalmsi fere omnes, Threni Ieremiae, prophetiarum permultae, aliaque carmina in V. T. obuia.

b) Ipsum adeo vocabulum מִזְמֹרִים originem exinde duxisse autumat

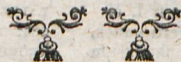
LOWTH I. c. quoniam significet: incidit, secuit, amputauit, vt itaque nihil aliud sit, quam „oratio, peculiari quodam modo in „breues, crebras, certisque inter „uallis dimensas sententias inter „cisa. „

VI, vt ab eo exordiar, egregie hic patet sententiarum Parallelismus: vt

תוכחני		באפך		אל-	} יהוה v. 2.
תיסרני		בחמתך		ואל-	
אני		אמלל		כי	} יהוה v. 3.
אני		אמלל		כי	
זכרך		כי אין כמות			} יהוה v. 6.
יורה לך		בשאר מי			

Eodem modo perspicuus ille prae reliquis est in Psalmis XLIII, 2. LXVII. XCIII. CXVIII. CXLVII. aliisque. At non aequè facilis ipse vbique est et obuius, sed abditus velut et reconditus saepe latet, adeo, vt regulis nonnumquam sit opus, ad quas eum inuestigare tutius quisque possit. Et operae pretium profecto esse existimaui, quibus sancendis, vt et insigni earum in Hermeneutica et Critica vsui demonstrando singulare in sequentibus huius Dissertationis Sectionibus studium nauarem. Ego vero quum temporis angustia nimis iam iam praecludar, quam vt vacare huic labori rite possim, in aliud opportunum magis tempus eum disferre, et Programmatibus quouis pro muneris mei ratione semestri a me conscribendis fusius tractare, si quidem Deus .O. M. vires mihi largiatur, constitui.

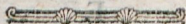

COROLLARIA
 QVAE MORE CONSVETO
 ACADEMICAE DISPUTATIONI SVBIIICIENDA
 SVNT.

- I. **P**RAEFERENDA eorum sententia est, qui librum ad HERENNIVM CICERONEM auctorem habent.
- II. **E**LOQVENTIA in libera ciuitate maxime semper colitur.
- III. **O**DA profaica repugnantiae aliquid in se continet.
- III. **P**RAESTAT, in historiae litterariae ambitum percurrendo, singulas potius eius partes ab initio inde ad finem vsque singulatim repetere, quam omnia argumenta vno simul obtutu perlustrare.
- V. **I**N inuestigandis apud priscaes gentes litterarum factis magnum earum historiae accedit incrementum, si variarum tunc receptorum opinionum rationes vel coniecturis adsequendi periculum faciamus.
- VI. **L**EGES naturae simul sunt diuinae.
- VII. **I**N notione legis minime requiritur idea superioris.
- VIII. **I**N explicandis Hebraicae linguae vocibus magni vsus est curatus in analysi earum notionum ordo.
- VIII. **O**PTIME censent, qui modo denominatum ita a Masorethis Ktif, modo Kri in Sacra Scriptura praeferendum putant.
- X. **I**N veteri historia non temere negligenda est numerorum cognitio.

- XI. **SATIVS** est, pro temporum nostrorum ratione nouae historiae operam dare, quam priscae aut mediae.
- XII. **NECESSARIA** est Graecae linguae cum Latina comparatio.
- XIII. **DIALECTVS** attica vsui in vita communi fuit aptissima.
- XIII. **FIGVRA** trianguli maxime omnium valet, ad demonstrandam crescentem corporum in cadendo celeritatem.
- XV. **PHYSICA** mere experimentalis nullius fere vsus est.
- XVI. **SI** in locis scripturae lectiones variantes nimis sunt cumulatae; omnes eam ipsam ob causam plerumque suspectae sunt.
- XVII. **IN** instituendis criticis Sacri Codicis coniecturis videndum, ne quid nimis.
- XVIII. **MATHEMATICES** studium maxime promouet solidam certamque rerum cognitionem.
- XVIII. **NUMERVS** fractus, qui spurius dicitur, proprie non est fractus.
- XX. **NOTIONES**, clara et confusa: distincta et incompleta: completa et inadaequata omnino inter se differunt.
- XXI. **ERRANT**, qui Metaphysices praecepta Logicae censent praemittenda.
- XXII. **PRINCIPIVM** indiscernibilem, quamuis negari minime possit, nullis tamen, vt adhuc demonstratum plerumque est, certis firmisque nititur fundamentis.

CLARISSIMO ET DOCTISSIMO
DISSERTATIONIS AVCTORI

S. D.

IVL. FRIDER. LVD. RODEMEIER.

BRVNSVIC. I. V. STVD.

*E*go vero plane essem inhumanus, nisi hodierno die mea erga *TE* animi sensa, et quanti *TE* diligam quantique *TE* faciam, publico, si aliter verbis exprimi haec possunt, declararem documento. Adeptus es dignitatem, iure meritoque adeptus, et *TE*, ubicumque gentium eris, prospera ab omni parte haec fortuna frui, id est, quod iubeo. Pertinax *TVA* in litterarum studiis diligentia, iam inde usque a puero indefesso, quae amorem apud Parentes, apud alios admirationem famamque *TIBI* peperit nunquam intermorituram, haec, et meruit plura. Gratulor, et o quam vellem, ut tanta dicendi vi essem praeditus, ut omnia, quae mea in *TE* pietas, et animus in *TE* meus vivacissime sentit, plenissime describere possem! vereor autem, ne, quum plurima dixerim, plura tamen cogar omisisse fateri. Nihil amplius mihi optandum superesse arbitror, quam ut me ea, quam hucusque in me tam liberaliter detulisti, amicitia, amplecti pergas. Quam si obtinero, ita laetabor, ut magnum ad meam ipsius felicitatem cumulum ea esse accessurum existimem. Vale, et spartam, quam nactus es, orna. Scribebam Helmst. in ante diem *II* Ian.

C1D1DCCCLXX.

VIRO CLARISSIMO
DISSERTATIONIS AVCTORI DOCTISSIMO
FAVTO RI SVMMO PIETATIS STUDIO

COLENDO

AMICO NVLLI SECVNDQ

S. P. D.

THEODVLVS ANTONIVS WOLLER

LAVENB. I. V. STVD.

*S*i qua vmquam grata mihi oblata est occasio, quam diu multumque circumspexi; est certe, qua iam iam grati animi testandi caus-
E 2 fa

sa adeo uti animus est, prout mea in TE pietas excigit. Nouum in republica litteraria honoris gradum ascendis: nouum pertinacis industriae, laboris indefessi atque excimiae eruditionis TVAE praemium accipis, nouum, inquam, stimulum, eandem, quam hucusque adhibuisti, sollertiam atque operam, in animis iuuenilibus bene institendis adhibendi. Equidem non ignoro, TE ita sentire, ut iam non desideres laudes meas, quas vel ego, si vellem praedicare, verendum esset, ne omnem humanitatis atque urbanitatis modum aut excederem, aut humanitatis officia minus iuste explerem.

Nos, ALBERTI, neque haec dicere — —
 Conamur tenues grandia: dum pudor
 — — — — — vetat
 Laudes — — — — — TVAS
 Culpa deterere ingeni.

Tantum abest, ut hoc committam, ut animi TVI dotibus atque meritis in rempublicam litterariam, recensendis immorer, ut potius Viris eruditus conuenire id arbitrer, qui praeclare facta TVA iudicent digna, quae aliis cum laude tradantur. Quae quum ita sint, facere non potui, quin TIBI insignem meam voluptatem atque laetitiam, cuius et ego potissimum sum particeps, significarem, atque honorem ingenio TIVO dignum gratularer ex animo, pariter et mihi, quod tam multa mihi, eaque tam excimia beneuolentiae, atque fauoris TVI specimina exhibuisti; quod arctissimo amicitiae atque amoris nutui vinculo iunctus TIBI esse, mihi contigit, id quod mente colam semper gratissima. O me felicem, terque felicem, si amicitia, qua nihil suauius, nihil iucundius esse potest, etiam in posterum reperiar dignus. Faxit DEVS O. M. ut ad summum breui temporis spatio ascendas honoris fastigium, eumque in finem TE semper sartum tectumque seruet ab omni incommoado atque molestia, me vero semper habes TIBI commendatissimum etiam atque etiam rogo. Vale, et quem amasti, ama.
 Helmstadii a. d. I. Ian. CIOIDCCLXX.

99 A 6985

ULB Halle

3

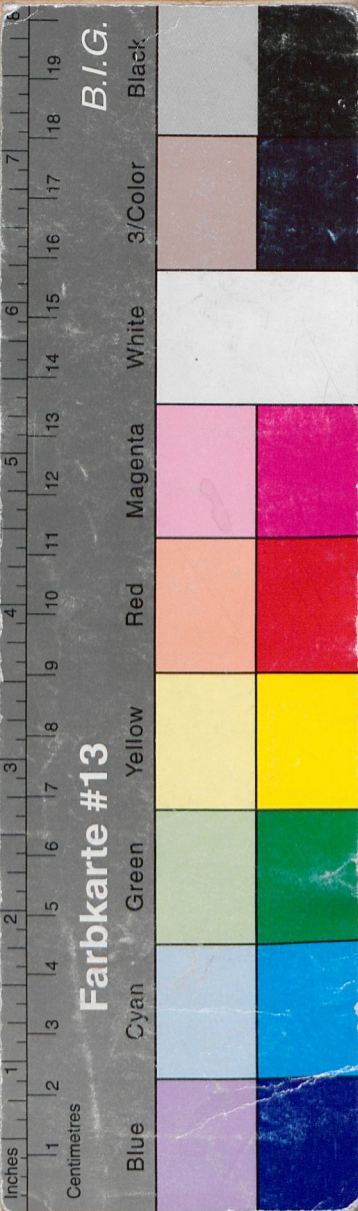
002 823 829

Retro ✓

55

DISSERTATIO
PHILOLOGICO - HERMENEVTICA
DE
LOCIS SACRAE SCRIPTVRAE
PARALLELIS
SECTIO I.

QVAM
SINGVLARI INDVLTV
INCLITI PHILOSOPHORVM ORDINIS
IN ILLVSTRI ACADEMIA IVLIO-CAROLINA
GVILIELMVS THEODORVS CAROLVS
ALBERTI

PHILOS. DOCTOR ET ARTIVM LIBERAL. MAGISTER SCHOLAE
SENATOR. HELMSTAD. RECTOR COENOBII MARIAEVALLENSIS
SVBPRIOR ET SOG. DVC. TEYTON. HONORIS CAVSSA
ADSCRIPTVS

A. D. III. IANVAR. A. R. S. CIOIDCCCLXX.

IN IVLEO MAIORI
PLACIDO ERVDITORVM EXAMINI
SVBIIICIT

RESPONDENTE
ANTON. AVGVST. HENR. LICHTENSTEIN

HELMSTADIENSI
SACRAR. LITTER. CVLT.

HELMSTADII
LITTERIS MICHAELIS GVNTHERI LEVCKART.